

It is stated that the relevant authorized persons must perform their duties according to the specific circumstances and circumstances. In general, we can say that one of the fundamental scientific categories for planning and organizing a pre-trial investigation is the investigative situation. At the same time, the involvement of minors in illegal activities is characterized by specific circumstances that affect the algorithms of actions of the National Police during the detection and investigation of these criminal offenses.

It is determined that at the initial stage of the investigation of involvement of minors in illegal activities, the following typical investigative situations arise: a) the person who involved a minor in illegal activities is known and detained, there is sufficient material and personal evidence reports of suspicion; b) the person who involved the minor in the illegal activity is known, but the material and personal evidence is not sufficient to inform him of the suspicion; c) the person who involved the juvenile in illegal activities is known to have a sufficient amount of material and personal evidence, but the offender is hiding from law enforcement agencies; d) the fact of involvement of the juvenile in illegal activity is revealed, but the identity of the criminal isn't established.

The order of actions of the authorized persons according to each of them is defined. In particular, with regard to the first situation, it is stated that it is the simplest. At the moment of violation of entering information into the URPI, the event of involvement of a minor in illegal activities and the manner of committing a criminal offense are obvious. In addition, the identity of the offender and the juvenile involved in illegal activities, as well as the nature of the relationship between them. The circumstances of the juvenile's illegal actions are known, and the offender admits his guilt and gives truthful testimony.

Key words: *illegal activity, juvenile, involvement, organization, typical investigative situation, algorithm of actions, investigative (search) action.*

УДК 343.97

DOI: 10.31733/2078-3566-2020-4-295-299

Єгор ШАРАЙ[©]
завідувач сектору
(Державний науково-дослідний
експертно-криміналістичний
центр МВС України)

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАЛУЧЕННЯ ПРАЦІВНИКІВ ЕКСПЕРТНОЇ СЛУЖБИ МВС УКРАЇНИ ДО ПРОВЕДЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Розглянуто стан наукових досліджень залучення працівників Експертної служби МВС України до досудового розслідування для розширення та поглиблення наукових досліджень в галузі судово-експертної діяльності. Здійснено комплексний аналіз та узагальнення науково-теоретичного матеріалу та формулювання відповідних висновків. Наголошено, що аналіз окремих наукових досліджень, здійснених у формі докторських, кандидатських дисертацій, монографій, низки наукових статей, навчально-методичних матеріалів дозволяє зробити висновок про те, що питання взаємодії експертів зі слідчими, оперативними працівниками, захисниками, використання ними спеціальних знань у своїй діяльності, а також залучення працівників Експертної служби МВС України до досудового розслідування в умовах сучасного кримінального процесу становлять інтерес для багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців, практиків. Констатовано, що подальший розвиток науки криміналістики і кримінального процесу сприяє розширенню та поглибленню наукових положень щодо інституту залучення експерта до досудового розслідування; організаційно-методичного та інформаційного забезпечення діяльності експертів, слідчих, співробітників оперативних підрозділів та прокурорів.

Ключові слова: *експерт, Експертна служба МВС України, досудове розслідування, взаємодія, залучення працівників Експертної служби МВС України, наукові дослідження.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку для України, як і для інших країн, серйозною проблемою є ефективна протидія злочинності. Науковці та практики однак стають в тому, що *глобальна система судово-експертної діяльності тримається на трьох китах, а саме: активна науково-дослідна, науково-методична робота і безпосередньо проведення судових експертиз.* Ці взаємопов'язані три компоненти створюють фундамент світу судової експертизи. Розширення та поглиблення наукових досліджень у

© Шарай Є. В., 2020

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-3932-3435>

sharayegor@gmail.com

галузі судово-експертної діяльності неминуче приводить до потреби використання таких досягнень і в практичній діяльності органів внутрішніх справ України. Такою є потреба сучасної практики розслідування злочинів [2].

Незважаючи на вищезазначене, повною мірою питання взаємодії, залучення працівників Експертної служби МВС України до досудового розслідування та нормативно-правового врегулювання діяльності Експертної служби МВС України (далі – Експертна служба МВС) та органів досудового розслідування на сучасному етапі реформування системи МВС України (далі – МВС) не досліджувалось, хоча окремі аспекти залучення експертів, зокрема працівників Експертної служби МВС до досудового розслідування, їх взаємодія з іншими учасниками розслідування посідають важливе місце в проблематиці взаємодії на досудовому слідстві, оскільки зараз слідча діяльність неможлива без залучення до неї фахівців різних галузей спеціальних знань.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Окремі аспекти взаємодії суб'єктів досудового розслідування у різний час досліджували вітчизняні та зарубіжні науковці: Ю. П. Аленін, А. М. Балашов, В. П. Бахін, П. Д. Біленчук, В. В. Бірюков, Н. А. Бурнашев, В. М. Биков, В. І. Василичук, Г. П. Власова, В. К. Весельський, А. К. Гаврилов, І. В. Гора, І. М. Гуткін, Л. Я. Драпкін, А. Л. Дудніков, А. В. Іщенко, О. В. Керевич, Н. І. Клименко, І. І. Когутич, В. П. Корж, І. П. Красюк, В. С. Кузьмічов, В. В. Лисенко, В. К. Лисиченко, О. В. Одерій, С. Д. Осланов, В. І. Пархоменко, І. В. Пиріг, Г. В. Прохоров-Лукін, Ю. М. Ратишевський, І. М. Сорокотягін, Д. А. Сорокотягіна, Г. О. Стрілець, В. М. Тертишник, В. В. Тіщенко, В. Т. Томін, К. О. Чаплинський, С. С. Чернявський, А. О. Чичиркін, Ю. М. Черноус, О. О. Чувільов, В. Ю. Шепітько, Г. М. Щербаковський, В. В. Юсупов та інші.

Окремі аспекти взаємодії експертних підрозділів і підрозділів Національної поліції України на сучасному етапі реформування системи МВС висвітлювали у своїх працях фахівці в галузі права та судово-експертної діяльності: О. О. Волобуєва, Г. М. Гапогаченко, А. А. Горідько, О. І. Жеребо, О. В. Кравчук, В. В. Ковальов, Є. П. Коновалов, О. А. Лопата, С. І. Ольховенко, А. А. Патик, С. І. Перлін, Ю. О. Пілюков, О. В. Старченко, Г. О. Стрілець, Ю. В. Циганюк, О. О. Шульга та інші. Але повною мірою питання залучення працівників Експертної служби МВС до досудового розслідування в умовах реформування системи МВС не досліджено.

Мета статті – проаналізувати теоретичні засади залучення працівників Експертної служби МВС до досудового розслідування з урахуванням ступеня їх дослідження у наукових працях, здійснених у формі докторських та кандидатських дисертацій, монографій, низці наукових статей та навчально-методичних матеріалів у галузі судово-експертної діяльності, виникла потреба.

Виклад основного матеріалу. Питанням теоретичних, методологічних та процесуальних засад судово-експертних досліджень для удосконалення і підвищення їх ефективності в розслідуванні злочинів присвячені докторські та кандидатські дисертаційні дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців: Т. В. Авер'янової «Методи судово-експертних досліджень і тенденції їх розвитку»; Е. Б. Сімакової-Єфремян «Теоретико-правові та методологічні засади комплексних судово-експертних досліджень»; С. Ф. Бичкової «Сучасні напрями розвитку судової експертизи в кримінальному судочинстві»; А. Ф. Волинського «Концептуальні основи техніко-криміналістичного забезпечення розкриття і розслідування злочинів»; Ф. Е. Давудова «Процесуальні та організаційно-методичні форми використання можливостей науки і техніки з метою розслідування і профілактики злочинів»; Т. В. Толстухіної «Сучасні тенденції розвитку судової експертизи на основі інформаційних технологій»; О. В. Одерія «Проблеми теорії та практики розслідування злочинів проти довілля»; А. Ф. Волобуєва «Наукові основи комплексної методики розслідування корисливих злочинів у сфері підприємництва»; А. А. Макаряна «Інтеграція досягнень природничих і технічних наук в криміналістиці»; Г. В. Прохорова-Лукіна «Теоретичні методологічні основи судово-експертної ситуалогії»; В. М. Шерстюка «Організаційно-правові та морально-психологічні засади судово-експертної діяльності»; Т. Е. Сухової «Інтеграція знань як фактор розвитку теорії і практики судової експертизи»; О. О. Волобуєвої «Взаємодія слідчого з фахівцями під час збору інформації про особу, що скоїла злочин» та інших.

Окремі проблемні питання, які пов'язані із використанням криміналістичних знань під час досудового розслідування, були розглянуті в дисертаціях: С. П. Вареникова «Теоретичні і методичні основи дослідження механізму слідоутворення в криміналіс-

тичних експертизах матеріалів, речовин і виробів»; Н. П. Майліса «Криміналістична трасологія як теорія і система вирішення завдань в різних видах експертиз»; В. К. Лисиченка «Криміналістичне дослідження документів: правові і методологічні проблеми»; Е. Б. Єфремяна «Теоретичні основи та загальні положення методики комплексної криміналістичної ґрунтознавчо-трасологічної експертизи»; А. А. Барцицької «Криміналістичні технології: сутність та місце в системі криміналістичної науки»; Г. К. Авдєєвої «Проблеми судово-експертного дослідження контрафактної аудіовізуальної продукції (за матеріалами кримінальних справ)»; М. В. Сатєвського «Теоретичні основи встановлення групової належності в судовій експертизі»; І. О. Поздєєва «Організація взаємодії слідчого з об'язаними особами в ході розслідування руйнації будівельних об'єктів»; З. М. Соколовського «Проблема використання в кримінальному провадженні спеціальних знань для встановлення причинних зв'язків явищ»; А. В. Дулова «Процесуальні проблеми судової експертизи»; К. О. Чаплинського «Тактичні основи забезпечення досудового розслідування»; К. А. Садчікової «Використання спеціальних знань на стадії досудового розслідування (процесуальний аспект)»; Ф. О. Джавадова «Концептуальні основи розвитку судової експертизи в сучасних умовах» та інших.

Питанням удосконалення застосування засобів криміналістичної техніки під час досудового розслідування присвячені дисертаційні дослідження: Г. О. Стрілець «Генезис системи судово-експертних установ у Україні та напрямки їх діяльності»; В. В. Лисенка «Проблеми криміналістичного забезпечення розслідування податкових злочинів»; Л. П. Паламарчука «Криміналістичне забезпечення розслідування незаконного втручання в роботу електронно-обчислюваних машин (комп'ютерів)»; К. Є. Поджаренка «Криміналістичне забезпечення розкриття і розслідування злочинних порушень прав інтелектуальної власності»; І. І. Дановської «Криміналістичне забезпечення слідчої діяльності в органах внутрішніх справ» й інших та монографіях: І. В. Пирога «Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування»; В. В. Бірюкова «Теоретичні основи інформаційно-довідкового забезпечення розслідування злочинів»; Є. Д. Лук'янчикова «Методологічні засади інформаційного забезпечення розслідування злочинів»; А. В. Іщенко «Проблеми криміналістичного забезпечення розслідування злочинів»; В. В. Бірюкова «Використання комп'ютерних технологій для фіксації криміналістично значимої інформації у процесі розслідування»; І. О. Іерусалімова «Інформаційне забезпечення використання науково-технічних досягнень у розслідуванні злочинів»; І. І. Когутича «Криміналістичні знання, їх сутність і потреба розширення меж використання»; М. Ю. Будзієвського «Техніко-криміналістичне дослідження документів на транспортні засоби»; О. А. Буханченка «Особливості огляду місця кримінального вибуху за участю спеціаліста-вибухотехніка»; О. І. Жеребка «Судово-експертна діяльність: сутність, принципи, організаційні основи»; Т. Ю. Копильченко «Експертні помилки у почеркознавчому дослідженні та шляхи їх подолання»; О. М. Мойсєєва «Експертні технології: теорія формування і практика застосування» та інших.

Окремі питання взаємодії та нормативно-правового врегулювання діяльності Експертної служби МВС України та підрозділів досудового розслідування в умовах реформування системи МВС України та зауваження, що мають місце у їх спільній діяльності під час проведення слідчих (розшукових) дій розглядалися в працях С. І. Перліна «Техніко-криміналістичне забезпечення досудового розслідування підрозділами Експертної служби МВС України»; В. В. Ковальова «Взаємодія слідчого з працівниками експертної служби МВС України»; І. М. Єфіменко «Взаємодія слідчих і оперативних підрозділів при реалізації таємної інформації»; Ю. О. Пілюкова «Використання інформаційних систем в експертних підрозділах МВС України» та інших науковців.

Не залишені поза увагою вітчизняними науковцями у своїх дисертаційних дослідженнях і питання, що пов'язані з використанням захисниками можливостей залучення працівників експертних підрозділів до досудового розслідування. Зокрема, треба зазначити наукові праці Є. І. Виборнової «Реалізація права на захист на стадії досудового слідства»; І. В. Дубівки «Діяльність адвоката в стадії досудового розслідування»; Т. В. Корчевої «Проблеми діяльності захисника у досудовому провадженні і в суді першої інстанції»; Н. В. Борзих «Діяльність захисника щодо забезпечення прав і свобод підозрюваного та обвинуваченого в кримінальному процесі України»; Р. А. Чайки «Участь захисника на досудовому слідстві» та інших.

Певний науковий інтерес у вчених, практиків та інших фахівців до питань залу-

чення працівників експертних підрозділів до досудового розслідування становлять монографічні праці: П. Д. Біленчука, Г. О. Стрілець, О. О. Шульги «Експертна служба України: історіографія, джерелознавство, методологія, праксеологія», в якій всебічно досліджується концептуальні засади науково-методичного і криміналістичного забезпечення судово-експертних досліджень в Україні: історія, теорія, методологія, практика; М. Г. Щербаковського «Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні», де розглянуто найактуальніші проблеми проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні; М. В. Кривоноса, В. С. Бондара «Теорія та практика використання спеціальних знань в розслідуванні злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів», у якій на підставі результатів аналізу міжнародного та вітчизняного законодавства, спеціальної літератури досліджено особливості використання спеціальних знань у розслідуванні та профілактиці злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, а також сформульовані пропозиції щодо оптимізації техніко-криміналістичного та судово-експертного забезпечення розслідування та профілактики злочинів даної категорії.

Велика увага питанням залучення працівників Експертної служби МВС приділена в наукових працях: А. В. Іщенко, І. П. Красюка, В. В. Матвієнка «Проблеми криміналістичного забезпечення розслідування злочинів»; І. В. Пирога «Теоретичні основи експертної діяльності органів внутрішніх справ»; С. І. Перліна «Правові та організаційні особливості взаємодії слідчого з підрозділами Експертної служби МВС України»; Ю. О. Пілюкова «Окремі питання взаємодії та нормативно-правового врегулювання діяльності Експертної служби МВС України та підрозділів досудового розслідування Національної поліції України в умовах реформування системи МВС України» й низки інших вітчизняних науковців та практиків.

Визнаючи вагомий внесок згаданих та інших учених у розвиток наукових і практичних положень щодо взаємодії органів, що здійснюють розслідування злочинів та експертів, зокрема щодо залучення працівників Експертної служби МВС до досудового розслідування, зазначимо, що їх наукові праці ґрунтуються переважно на чинному в певний період вітчизняному і зарубіжному законодавстві та враховують стан правозастосовної практики до набуття чинності КПК України у 2012 році.

Останніми роками були підготовлені дисертаційні дослідження, в яких розглядалися актуальні питання залучення експертів до досудового розслідування. В роботах враховано новачі вітчизняного процесуального законодавства та міжнародного співробітництва, що відображають підвищення ролі експертів у збиранні доказів. Зокрема, це кандидатські дисертації: О. О. Посашкова «Методика розслідування втручань у діяльність судового експерта»; О. Ю. Довженка «Основи методики розслідування кіберзлочинів»; А. О. Нечваль «Тактика обшуку у житлі та іншому володінні особи»; А. М. Таранової «Використання спеціальних знань при розслідуванні неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником» та інші.

Питання залучення експертів, у тому числі і працівників Експертної служби МВС до досудового розслідування, обговорювалися вітчизняними науковцями і практиками на конференціях, круглих столах, вебінарах. Зокрема, заслуговує на увагу питання, порушене на Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 150-річчю з дня народження заслуженого професора М. С. Бокаріуса (Харків, 18–19 квіт. 2019 р.) професором Ю. М. Черноус щодо проведення судової експертизи у порядку міжнародної правової допомоги у кримінальному провадженні, де автор зазначила, що, зважаючи на потреби підвищення ефективності діяльності з розслідування злочинів, реалізації заходів міжнародного співробітництва, опрацювання питань, що стосуються проведення судової експертизи у порядку міжнародної правової допомоги, вбачається важливим, оскільки сприяє процесуальній економії, вирішенню завдань кримінального провадження [3, с. 36]. Цікавою є і думка практиків. Зокрема, С. М. Науменко зазначав, що під час взаємодії з правоохоронними органами судові експерти наділяються певним обсягом повноважень, які більшою мірою стосуються їх участі в кримінальному провадженні та досить детально визначені в чинному законодавстві. Всі права та обов'язки у досліджуваній сфері доцільно розглядати через їх поділ на ті, які необхідні їм для проведення повного, всебічного та об'єктивного дослідження, та ті, які визначають їх можливості під час участі в кримінальному провадженні. Водночас з метою вдосконалення компетенції експерта під час взаємодії з правоохоронними органами, окремі повноваження

потребують уточнення [1, с. 139].

Висновки. Аналіз окремих наукових досліджень, що вже здійснені у формі докторських, кандидатських дисертацій, монографій, низки наукових статей, навчально-методичних матеріалів дає підстави для висновку про те, що питання взаємодії експертів зі слідчими, оперативними працівниками, захисниками, використання ними спеціальних знань у своїй діяльності, а також залучення експертів Експертної служби МВС до досудового розслідування в умовах сучасного змагального кримінального процесу становлять інтерес у багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців і практиків. Багатогранність проблематики, широта інтересів користувачів до розвитку наукової думки й досягнень науково-технічного прогресу, важливість завдань, які виконують експерти Експертної служби МВС, вказують на актуальність цієї проблеми і дають підстави для її глибокого дослідження.

Список використаних джерел

1. Науменко С. М. Компетенція експертів як суб'єктів взаємодії з правоохоронними органами. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики* : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 150-річчю з дня народження Засл. проф. М. С. Бокаріуса (Харків, 18–19 квіт. 2019 р.). Харків : ХНДІСЕ, 2019. С 139–142.
2. Тимошок Ірина, Фріс Юлія. До питання про судово-експертну школу. URL: <https://kndise.gov.ua/news/news-view/c-do-pitanna-pro-sudovo-ekspertnu-skolu> (дата звернення: 26.11.2020).
3. Черноус Ю. М. Проведення судової експертизи у порядку міжнародної правової допомоги у кримінальному провадженні. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики* : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 150-річчю з дня народження Засл. проф. М. С. Бокаріуса (Харків, 18–19 квіт. 2019 р.). Харків : ХНДІСЕ, 2019. С. 35–38.

Надійшла до редакції 01.12.2020

References

1. Naumenko S. M. Kompetentsiia ekspertiv yak sub'iektiv vzaiemodii z pravoookhoronnyymy orhanamy [Competence of experts as subjects of interaction with law enforcement agencies]. Aktualni pytannia sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky : zb. materialiv mizhnar. nauk.-prakt. konf., prysviachenoї 150-richchiu z dnia narodzhennia Zasl. prof. M. S. Bokariusa (Kharkiv, 18–19 kvit. 2019 r.). Kharkiv : KhNDISE, 2019. S 139–142. [in Ukr.].
2. Tymoshok Iryna, Fris Yuliia. Do pytannia pro sudovo-ekspertnu shkolu [On the question of the forensic school]. URL: <https://kndise.gov.ua/news/news-view/c-do-pitanna-pro-sudovo-ekspertnu-skolu> (data zvernennia: 26.11.2020). [in Ukr.].
3. Chornous Yu. M. Provedennia sudovoi ekspertyzy u poriadku mizhnarodnoi pravovoi dopomohy u kryminalnomu provadzheni [Conducting forensic examination in the order of international legal assistance in criminal proceedings]. Aktualni pytannia sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky : zb. materialiv mizhnar. nauk.-prakt. konf., prysviachenoї 150-richchiu z dnia narodzhennia Zasl. prof. M. S. Bokariusa (Kharkiv, 18–19 kvit. 2019 r.). Kharkiv : KhNDISE, 2019. С. 35–38. [in Ukr.].

SUMMARY

Yehor V. Sharai. Theoretical principles of involvement of employees of the expert service of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine in the pre-trial investigation. In this article is considered scientific research states of involvement the Expert Service of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine employees to the pre-trial investigation is investigated, after all expansion and deepening of scientific researches in the field of forensic activity. The comprehensive analysis and generalization of scientific and theoretical material and formulation of relevant conclusions. Special attention was paid to the analysis of separate scientific researches that carried out in the form of doctoral, candidate dissertations, monographs, a number of scientific articles, educational and methodical materials. It gives grounds to the conclusion questions of interaction of experts with investigators, operatives, defenders, their use of special knowledge many domestic and foreign scientists and practitioners are of interest to their activities, as well as the involvement of employees of the Expert Service of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine in the pre-trial investigation in the context of modern adversarial criminal proceedings.

A general conclusion is stated that the further development of the science criminology and criminal procedure contributes to the expansion and deepening of scientific provisions on the institution of involving an expert in the pre-trial investigation; organizational, methodological and informational support of the activities of experts, investigators, operational units and prosecutors.

Keywords: expert, Expert service of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, pre-trial investigation, interaction, involvement of employees of the Expert service of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, scientific researches.